Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Сыров Игорь Анатольевич
Должность: Директор
Дата подписания: 31.10.2023 17:01:52
Уникальный программный ключ:
b683afe664d7e9f64175886cf9626a198149ad36

СТЕРЛИТАМАКСКИЙ ФИЛИАЛ
ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
«УФИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ НАУКИ И ТЕХНОЛОГИЙ»

Факультет ***Башкирской и тюркской филологии***
Кафедра ***Башкирской филологии***

Рабочая программа дисциплины (модуля)

дисциплина ***Б1.В.03 История башкирского языка***

часть, формируемая участниками образовательных отношений

Направление

44.03.05 ***Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)***
код наименование направления

Программа

Родной (башкирский) язык и литература, Русский язык

Форма обучения

Заочная

Для поступивших на обучение в
2023 г.

Разработчик (составитель)
кандидат филологических наук, доцент
Арсланова М. С.
ученая степень, должность, ФИО

Стерлитамак 2023

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций 3

2. Цели и место дисциплины (модуля) в структуре образовательной программы 3

3. Объем дисциплины (модуля) в зачетных единицах с указанием количества академических или астрономических часов, выделенных на контактную работу обучающихся с преподавателем (по видам учебных занятий) и на самостоятельную работу обучающихся 4

4. Содержание дисциплины (модуля), структурированное по темам (разделам) с указанием отведенного на них количества академических часов и видов учебных занятий 4

4.1. Разделы дисциплины и трудоемкость по видам учебных занятий (в академических часах) 4

4.2. Содержание дисциплины, структурированное по разделам (темам) 5

5. Учебно-методическое обеспечение для самостоятельной работы обучающихся по дисциплине (модулю) 9

6. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины (модуля) 14

6.1. Перечень учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины (модуля) 14

6.2. Перечень электронных библиотечных систем, современных профессиональных баз данных и информационных справочных систем 14

6.3. Перечень лицензионного и свободно распространяемого программного обеспечения, в том числе отечественного производства 15

7. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине (модулю) 15

1. Перечень планируемых результатов обучения по дисциплине, соотнесенных с установленными в образовательной программе индикаторами достижения компетенций

Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине (модулю)
ПК-2. Способен выделять структурные элементы, входящие в систему познания предметной области (в соответствии с профилем и уровнем обучения), анализировать их в единстве содержания, формы и выполняемых функций	ПК-2.1. Знает структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, выделяет и анализирует единицы различных уровней языковой системы в единстве их содержания, формы и функций, мир художественного произведения как культурно-эстетического феномена и литературных явлений в их структурном единстве и функциях.	Обучающийся должен: знать - основы башкирского языка и языкознания; - методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; -периоды в истории литературного языка.
	ПК-2.2. Умеет находить структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, анализировать, синтезировать, применять системный подход в соответствии с поставленными задачами.	Обучающийся должен: уметь - различать периоды в истории .башкирского литературного языка; - различать тексты различных периодов башкирского литературного языка.
	ПК-2.3. Владеет навыками анализа и интерпретации литературных и языковых явлений в единстве содержания, формы и выполняемых функций.	Обучающийся должен: владеть - навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, - нормами литературного языка и применением их на практике.

2. Цели и место дисциплины (модуля) в структуре образовательной программы

Цели изучения дисциплины:

1. Знать историю возникновения башкирского литературного языка, источники и периоды.
2. Знать нормы башкирского языка и их использование на практике.

Дисциплина «История башкирского языка» относится к части, формируемой участниками образовательных отношений.

Дисциплина изучается на 5 курсе в 9, 10 семестрах

3. Объем дисциплины (модуля) в зачетных единицах с указанием количества академических или астрономических часов, выделенных на контактную работу обучающихся с преподавателем (по видам учебных занятий) и на самостоятельную работу обучающихся

Общая трудоемкость (объем) дисциплины составляет 216 акад. ч.

Объем дисциплины	**Всего часов**
	Заочная форма обучения
Общая трудоемкость дисциплины	216
Учебных часов на контактную работу с преподавателем:	
лекций	16
практических (семинарских)	30
другие формы контактной работы (ФКР)	1,2
Учебных часов на контроль (включая часы подготовки):	7,8
экзамен	
Учебных часов на самостоятельную работу обучающихся (СР)	161

Формы контроля	**Семестры**
экзамен	10

4. Содержание дисциплины (модуля), структурированное по темам (разделам) с указанием отведенного на них количества академических часов и видов учебных занятий

4.1. Разделы дисциплины и трудоемкость по видам учебных занятий (в академических часах)

№ п/п	**Наименование раздела / темы дисциплины**	**Виды учебных занятий, включая самостоятельную работу обучающихся и трудоемкость (в часах)**			
		Контактная работа с преподавателем			**СР**
		Лек	**Пр/Сем**	**Лаб**	
1	**История литературного языка донационального периода**	**4**	**6**	**0**	**8**
1.1	История литературного языка с древнейших времен и до формирования национального языка	0	0	0	0
1.2	Язык древних тюркских, средневековых памятников и тюрки Урало-Поволжья. Древнетюркские руны	4	6	0	8
2	**История литературного языка со второй половины XVI и XVIII веков**	**2**	**4**	**0**	**58**
2.1	История литературного языка со второй половины XVI и XVIII веков	2	4	0	58
3	**История литературного языка XIX**	**2**	**2**	**0**	**24**

	в.				
3.1	История литературного языка 1-ой половины XIX в.	0	0	0	12
3.2	История литературного языка 2-ой половины XIX в.	2	2	0	12
4	**История литературного языка начала XX века**	**0**	**0**	**0**	**71**
4.1	История литературного языка начала XX века	0	0	0	71
5	**История литературного языка после 1917 г. и до наших дней - национальный период литературного языка**	**8**	**18**	**0**	**0**
5.1	История литературного языка после 1917 г. и до наших дней	4	0	0	0
5.2	Лексика, фонетика, грамматика и стилистика современного башкирского литературного языка	2	10	0	0
5.3	Развитие современного башкирского литературного письменного языка. Особенности норм литературного языка	2	8	0	0
	Итого	**16**	**30**	**0**	**161**

4.2. Содержание дисциплины, структурированное по разделам (темам)

Курс лекционных занятий

№	Наименование раздела / темы дисциплины	Содержание
1	**История литературного языка донационального периода**	
1.2	Язык древних тюркских, средневековых памятников и тюрки Урало-Поволжья. Древнетюркские руны	Милләт формалашҡансыға тиклемге төрки әҙәби телдәрҙең үҫеш юлдары (Ә.Р.Тенишев периодизацияһы). Руник әҙәби тел (VII-IX быуаттар). Орхон-Йәнәсәй руна яҙмалары һәм башҡорт ырыу тамғалары: уртаҡ һәм айырмалы яҡтары. Боронғо уйғыр әҙәби теле (VIII-XVIII быуаттар). Ҡарахан-уйғыр әҙәби теле (XI- XII быуаттар). Хорезм-төрки әҙәби теле (XIII- XIV быуаттар) Сығатай әҙәби теле (XV -XIX быуаттар) Әҙәби «төрки» теле үҙенең варианттары менән Һәр телгә хас үҙенсәлектәр.Дөйөм башҡорт халыҡ теле, уның формалашыуы (башҡорттарҙың дөйөм халыҡ булып ойошоу процесы). Төрки халыҡтарҙа яҙма культураның таралыуы.
2	**История литературного языка со второй половины XVI и XVIII веков**	
2.1	История литературного языка со второй половины XVI и XVIII веков	XVI-XVIII быуаттарҙағы әҙәби тел тарихы: шәжәрә һәм риүәйәттәр; үтенес яҙмалары (жалобалар); тәуарихтар; халыҡ ижады әҫәрҙәре теле. Юрматы, Ҡыпсаҡ, Үҫәргән ырыуҙары шәжәрәләренең тел-стиль үҙенсәлектәре. Тәүарих яҙмалары: Хисаметдин Мөслөмиҙең

		“Тәуарихи-и Болғарийа” (XVIII быуат аҙағы-XIX быуат башы); Т.Ялсығоловтың “Тарих намә-и болғар” (1805 й.); Ғ.Соҡоройҙоң “Тәуарих-и Болғарийа йәки Тәкриб-и Ғәри” (XIX быуат аҙағы) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
3	**История литературного языка XIX в.**	
3.2	История литературного языка 2-ой половины XIX в.	XIX быуаттың икенсе яртыһындағы әҙәби тел тарихы. М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксурин авторлығындағы уҡыу әсбаптарының үҙенсәлектәре. Мәғрифәтселек әҙәбиәте әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. М.Аҡмулла (1831-1895). М.Өмөтбаевтың грамматикаһының башҡорт тел ғилемендә тотҡан урыны.
5	**История литературного языка после 1917 г. и до наших дней - национальный период литературного языка**	
5.1	История литературного языка после 1917 г. и до наших дней	Башҡорт милли яҙма әҙәби теленең барлыҡҡа килеүе, унын сығанаҡтары. Ғәрәп графикаһы осоро. Алфавитты булдырыу, дәреслектәр сығарыу, башҡорт теленең нормаларын эшләү. Латин графикаһыосоро: әҙәби телдең артабанғы үҫеше, функциональ стилдәрҙең формалашыуы.
5.2	Лексика, фонетика, грамматика и стилистика современного башкирского литературного языка	Башҡорт теленең лексикаһы, унын үҙенсәлектәре. Башҡорт теленең лексикаһынын үҫеше, унын камиллашыуы, байыуы. Башҡорт теленең орфоэпияһы һәм фонетикаһы үҙенсәлектәре. Әҙәби телдең грамматик ҡоролошо һәм унын үҫеше. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең грамматик ҡоролошо, унын халыҡ һөйләү теле нигеҙендә формалашыуы һәм үҫеше. Башҡорт теленең стилдәренең үҫеше.
5.3	Развитие современного башкирского литературного письменного языка. Особенности норм литературного языка	Рус графикаһына күсеү, алфавит һәм орфографиянын артабанғы үҫеше. 1957-58 й. орфографияны камиллаштырыу буйынса дискуссия. Орфографияла 1981 йылда булған үҙгәрештәр. Башҡорт теленең фән булып формалашыу периодтары, проблемалары.

Курс практических/семинарских занятий

№	Наименование раздела / темы дисциплины	Содержание
1	**История литературного языка донационального периода**	
1.2	Язык древних тюркских, средневековых памятников и тюрки Урало-Поволжья. Древнетюркские руны	Милләт формалашҡансыға тиклемге төрки әҙәби телдәрҙең үҫеш юлдары (Ә.Р.Тенишев периодизацияһы). Руник әҙәби тел (VII-IX быуаттар). Боронғо уйғыр әҙәби теле (VIII-XVIII быуаттар). Ҡарахан-уйғыр әҙәби теле (XI- XII быуаттар). Хорезм-төрки әҙәби теле (XIII- XIV быуаттар)

		Сығатай әҙәби теле (XV -XIX быуаттар) Әҙәби «төрки» теле үҙенең варианттары менән һәр телгә хас үҙенсәлектәр. Төрки халыҡтарҙа яҙма культураның таралыуы. Төрки халыҡтарҙа яҙма культураның таралыуы. Йософ Баласағунлы “Ҡотаҙғу белек” (1068 й.). Башҡорт әҙәби теленең тарихы күҙлегенән характеристика биреү. Мәхмүт Ҡашғари “Диуану лөғәт әт-төрк” (1072-1074 й.);“Уғыҙнамә” китабы. “Ҡорҡот ата китабы” әҫәрҙәре теле. Башҡорт әҙәби теленең тарихы күҙлегенән характеристика биреү. Башҡорт-болғар әҙәби бәйләнештәре. XI-XIII быуаттарҙағы башҡорт-болғар әҙәби бәйләнештәре. Ҡол Ғәлиҙең “Ҡисса-йи Йософ” (йәки “Йософ вә Зөләйха, “Йософ китабы” (1212-1233 й.) әҫәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. Тарихи шәхес булараҡ Ҡол Ғәли тураһында башҡорт, татар ғалимдары фекерҙәре. Ҡыпсаҡ осоро әҙәбиәте теле Ҡыпсаҡ осоро әҙәбиәте теле (XIII быуаттың икенсе яртыһынан XVI быуаттың тәүге яртыһы) (XIII быуаттың икенсе яртыһынан XVI быуаттың тәүге яртыһы). “Китаб-и мәджмуға-йи тәрджүмән-и төрки вә әджеми вә моғли вә фарси” (“Тәржемәғи төрки вә ғәрәби һүҙлеге”). “Кодекс Куманикус” (“Ҡоман мәжмуғаһы” * 1303 й.) әҫәрҙәренең хәҙерге башҡорт әҙәби теленә мөнәсәбәте һәм тел-стиль үҙенсәлектәре. Ҡыпсаҡ осоро әҙәбиәтендә билдәле әҫәрҙәр Ҡотб “Хөсрәү вә Ширин” (1341-1342 й.). Харәзми “Мөхәббәтнамә” (1353-1354 й.). Хөсәм Кәтиб “Жөмжөмә солтан. Сәйф Сараи “Гөлстан бит-төрки” (1391-1392 й) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
2	**История литературного языка со второй половины XVI и XVIII веков**	
2.1	История литературного языка со второй половины XVI и XVIII веков	Дөйөм башҡорт халыҡ теле, уның формалашыуы (башҡорттарҙың дөйөм халыҡ булып ойошоу процесы). XVI-XVIII быуаттарҙағы әҙәби тел тарихы: шәжәрә һәм риүәйәттәр; үтенес яҙмалары (жалобалар); тәуарихтар; халыҡ ижады әҫәрҙәре теле. Юрматы, Ҡыпсаҡ, Үҫәргән ырыуҙары шәжәрәләренең тел-стиль үҙенсәлектәре. Тәүарих яҙмалары: Хисаметдин Мөслөмиҙең “Тәуарихи-и Болғарийа” (XVIII быуат аҙағы-XIX быуат башы); Т.Ялсығоловтың “Тарих намә-и болғар” (1805 й.); Ғ.Соҡоройҙоң “Тәуарих-и Болғарийа йәки Тәкриб-и Ғәри” (XIX быуат аҙағы) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре. Халыҡ ижады әҫәрҙәре теле.
3	**История литературного языка XIX в.**	

3.2	История литературного языка 2-ой половины XIX в.	XIX быуаттың икенсе яртыһындағы әҙәби тел тарихы. М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксурин авторлығындағы уҡыу әсбаптарының үҙенсәлектәре. Мәғрифәтселек әҙәбиәте әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. М.Аҡмулла (1831-1895). М.Өмөтбаевтың грамматикаһының башҡорт тел ғилемендә тотҡан урыны.
5	**История литературного языка после 1917 г. и до наших дней - национальный период литературного языка**	
5.2	Лексика, фонетика, грамматика и стилистика современного башкирского литературного языка	Башҡорт теленең лексикаһының үҙенсәлектәре. Башҡорт теленең лексикаһының үҫеше. Башҡорт теленең лексикаһының камиллашыуы, байыуы. ″Башҡорт теле һүҙлеге‶ (М., 1993), ″Башҡорт теленең академик һүҙлеге‶ (10) томда: дөйөм һәм айырмалы яҡтары. Башҡорт теленең орфоэпияһы һәм фонетикаһы үҙенсәлектәре. Орфоэпия. Башҡорт теленең дөрөҫ әйтелеш ҡағиҙәләре. Фонетика үҙенсәлектәре. Ж.Ғ. Кейекбаевтың башҡорт теле фонеткаһына һәм орфоэпияһына индергән өлөшө. Башҡорт теленең орфографияһы Башҡорт теленең дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләре. 1957-58 й. орфографияны камиллаштырыу буйынса дискуссия. 1981 йылда орфографияға индергән үҙгәрештәр. Р.Ғ.Аҙнағоловтың ″Башҡорт теленең орфография һүҙлеге‶ (1998).
5.3	Развитие современного башкирского литературного письменного языка. Особенности норм литературного языка	Башҡорт теленең грамматик ҡоролошо Әҙәби телдең грамматик ҡоролошо һәм унын үҫеше. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең грамматик ҡоролошо, уның халыҡ һөйләү теле нигеҙендә формалашыуы һәм үҫеше. Грамматик нормалар. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең грамматикаһы (М., 1981). Башҡорт теленең грамматикаһы (3 томда). Башҡорт теленең стилдәренең үҫеше. Төрки әҙәби телдәрендә стилистик дифферинция. Публицистик стилдең барлыҡҡа килеүе. Салауат өндәмәһе. Батыршаның батшаға яҙған хатында публицистик һыҙаттар. Публицистик стиль өсөн хас үҙенсәлектәр. Рәсми эш ҡағыҙҙары стиленең үҫеше. Хаттар стиленең үҫеше. Халыҡ ижады стиле нигеҙендә матур әҙәбиәт стиле барлыҡҡа килеүе. Фәнни стилдең нигеҙҙәре. Башҡорт теленең фән булып формалашыу осоро

		XX быуатта башҡорт теленең фән булып формалашыуы Периодтары . Үҫеш осоро. Камиллашыу осоро.

5. Учебно-методическое обеспечение для самостоятельной работы обучающихся по дисциплине (модулю)

На самостоятельное изучение выносятся следующие темы: «История литературного языка со второй половины XVl и XVIII веков», где представлены шежере и таварихи; «История литературного языка начала 19 века», здесь студенты самостоятельно изучают языковые особенности произведений поэтов суфизма; «История литературного языка с середины 19 века до начало XX века» представлена языковыми особенностями произведений поэтов-просветителей; «История литературного языка после 1917 г. и до наших дней», «Развитие современного башкирского литературного письменного языка. Особенности норм литературного языка».

Үҙ аллы эшләү өсөн

А) 1. Әҙәби тел тарихын периодтарға бүлеү.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама биреү.

«Беҙҙең башкорттар ысболош йөрөгәндәр. Юрматы эсендәге ерҙәр иркен улған. Ер бүлеме булмаған. Йәйләү күсеп, бейә бәйләп, кымыҙ эсеп, фәрәуанлык улып, ашлыкты әҙ сәсеп, күп алып, бик бәрәкәт улған. Был Сукайлы буйына егерме ауыл күсеп ултырар ирҙеләр. Торышлы башына ете ауыл күсәр ирҙеләр. Ташлыйар тамағына унлап ауыл күсәр ирҙеләр».

«Юрматы ҡәбиләһе башҡорттары шәжәрәһенә ҡушымта».

Б) 1. Әҙәби тел тарихының өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Ашлыкты аҙ сәсеп, күп алыр ирҙек. Тары сәсеме ат өҫтөнән сәсер ирҙеләр. Беҙҙең башкорт йәмғиәте бик аҙ сәсер ирҙе. Хөкөм илән кыҫтап сәстерәр ирҙе мәхкәмә. Бер дә сәсмәгән кемсәнәне «Ник сәсмәйһең?»– тип атбитка алып, ороп-һуккандар. Унан һуң беҙҙең башкорт йәмғәтенә душ башына берәр эсмәң арыш сәсеүгә әмер булған».

«Юрматы ҡәбиләһе башҡорттары шәжәрәһенә ҡушымта».

В) 1.Орхон-Йәнәсәй ҡомарткылары һәм башҡорт ырыу тамғалары.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама .

«Вәжүдкә килеүем сәнәи һижриә 1091 сәнә сәнәи миладиәд 1680 сәнә. Йәтим бала улмакиан аҙ ғилемле улдым. Мал утлатып йөрөгән ҡаҙаҡлар бәне алып ҡайтып киттеләр беҙҙә мөлдәкә ултырһың тип. Бән разый улдым. Жайыктың кыбланан төнгә карай бөгөлгән ерендә казак мәкамына барғанда бәңә 20 сәнә ирҙе. Биш йыл мөлдәкә улғас, бер

ҡаҙаҡ бейе бәңә зәүжәлеккә ҡыҙын вирҙе». «Ялан Бөрйән ырыуы шәжрәһе».

Г) 1. Шәжәрәләрҙең тел үҙенсәлектәре.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама. *«Ҡояштың бөтөн йыһанға таралған зыяһы илә кәсеб ләтафәт иткән инең, һин нә ҡәҙәргүзәл вә нә ҡәҙәр ҙә хуш еҫле инең. Аһ, хаин! Берәү һиңә ҡул һуҙҙы, ботағыңды ҡуптарҙы, еҫкәне, үҙенең бер ләхзалыҡ зауҡына һине ҡорбан итте. Башҡалар ҙа хәлеңә мәрхәмәт итмәйенсә вә ҡыҙғанмайынса һине таптап үтәләр»*

«Туҙан-тупраҡ араһында ҡалған бер сәскәгә бер хитап».

Ғ) 1. Суфыйсылыҡ әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Әл-ҡисса, мәғлүм ки, бән кәминә сабый ваҡытымда «Тәуарихи Болғарийа» китабыны үҙе ҡәләмем илә нәҡел иткән инем. Күп урында ғаҡылыма тоғро килмәгән һүҙҙәренә инҡаран һалған инем вә күп урында телем илә хилафтарыны азһар ҡылған инем».

Ғ.Соҡорой«ТәуарихиБолғарийа, йәкиТәҡрибиҒари».

Д) 1. Мәғрифәтселек әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Өсөнсө дәүер» – юғарыла әйтелгәнсә, ике телдә сығып килгән газета уҡыусылар араһында яратмаусылы ктыуғас, йәки икенсе төрлө итеб әйткәндә, башҡорт массаһына башҡорт телендә әҙәбиәт төҙөү кәрәклеге ныҡ һиҙелгәс, Башҡортостан хөкүмәте һәр ике телдә лә газета сығарырға ҡарар яһаб шуны ғәмәлгә ҡуйҙы. Бына был һуңғы дәүерҙе «Башҡортостан» газетаһының бер йылы тиб атайбыҙ»…«Башҡортостан», 1924, № 95.

З) 1. Ғәрәп графикаһы осоро.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Борын бер ҡарт бар ийе ди. Аның өс уғлы бар ийе ди. Кескәйе таз ийе ди. Ҡарт балаларына «йәйә уҡ йасаңыз да атуңыз! Уғыңыз ҡайда төшсә, шунан ҡыз алуб бирермен» диб, әйтде ди».

М.Ғафури. «Башҡорт шиүәсендә әкиәт».

Ҙ) 1. Латин графикаһы осоро.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Зимства чыкған йылдан башлаҡ, Оринбургски почтавый йулда Ҡамышлы чуаш ауылында Өршәк дарйасына күперне һәм гатларны йахшы итүб зимства йасатсун диб дәғүәләшдек. Мәғлүмдер, әүәлендә почтавый һәм прасилучный йуллар һәм күпер төзәтеү шаһәнә һәм зимский налуг түләй торған крәстийән башҡорт, мишәр, тибтәр, чуаш вә ғәйре йасаҡ түләй торған халыҡның зәммәсендә иде...». М.Өмөтбаев. «Өршәк күпере».

Й) 1. Руна осоро.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Тарих мең дә етмеш бердә ирде. Башҡорд рус белән яғы булды. Барс йылы ирде. Андин суң мең дә етмеш туҡызда ирде: Плид – казаҡ яғы булды. Мең дә сиксән туҡызда

ирде: асманда Бер якты өлкән йолдоз пәйда булды. Көндин төн яктылығы артды…»

И) 1. Боронғо уйғыр әҙәби теле осоро.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыкһырлама.

«Русия тарихының арғы яғында Даниал тигән кеше булған. Ҡулында тыб китабы булған. Шул тыб китабыгда күренә икән: диңгеҙ уртаһында бер йәшел ағас бар. Шул ағастың япрағын ҡайнатып эсһәң, кеше үлмәй икән, мәңге йәшәй икән. Уны ҡалай итеп алырға? Һыуҙа кешене батырмай икән бер ағастың япрағы. Анны ҡалай итеп эҙләп алырға?» «Даниал хикәйәте».

Текстар түбәндәге план буйынса тикшерелә

1.График-фонетик үҙенсәлектәр.

Яҙыуҙың телдең өндәр системаһын сағылдыра алыу кимәле. График-фонетик күренештәр. Һүҙҙәрҙең график-фонетик һүрәтләнешендә сиратлашыу. Мәҫәлән: уғыҙ-ҡыпсаҡ элементтары сиратлашыуы:

а) һүҙбашындавһәмбөндәрененңсиратлашыуы:

варды// барды, вирде // бирде һ.б.;

б) һүҙ башында б һәм м өндәренең сиратлашыуы:

бән // мән һ.б.;

в) һүҙ башында б өнөнөң килеү-килмәү осраҡтары:

улмыш // булмыш һ.б.;

г) һүҙ аҙағында ғ // у-ү өндәренең сиратлашыуы:

тағ // тау, бағ // бау һ.б.;

ғ) төрлө позицияла д һәм т өндәренең сиратлашыуы: даш // таш, йеде // йете, ад // ат һ.б.;

д) ж // з һәм й өндәренең сиратлашыуы:

сүзлә // сүйлә һ.б.;

е) з // н һәм й өндәренең сиратлашыуы:

ҡанда // ҡайда һ.б.;

ж) сингармонизм һаҡланыуы йәки һаҡланмауы: әүлийәләр, йортлары; әүлад (киләсәк быуын) һ.б.

2. Морфологик үҙенсәлектәр. Шулайуҡ Урал-Волгабуйы төрки теле миҫалында ҡарала.

Исемдәш һүҙ төркөмдәренә хас булған грамматик категориялар, уларҙың үҙенсәлектәре: уйғыр-ҡарлуҡ һәм уғыҙ-ҡыпсаҡ формалары.

Исемләшкән ҡылымдарҙың ғучы // гүче формаһы: гөнаһ ҡылғучы, файдати күргүче.

Хәбәрлек категорияһының тулы парадигмаһы.

Күпле кялғауҙарынан -ларһәм -ләр генә ҡулланылыуы: оруғлар, кемсәнәләр.

Исемдәш һүҙ төркөмдәрендә һан категорияһы, икеләтелгән күплектәр: хәлайыҡ-лар.

Килеш категорияһында боронғо һәм яңы формаларҙың сиратлашыуы:

а) боронғо уйғыр -дын // -дин һәм ҡыпсаҡ -дан // -дән сығанаҡ килеш ялғауҙары менән ҡулланылған һүҙҙәр: тарафдан // тарафдин, нәселәндин // нәселәндән;

б) уғыҙҙың -а // -ә, -йа// -йә һәм ҡыпсаҡтың -ға// -гә төбәү килеш ялғауҙары менән килгән һүҙҙәр: тархана // тарханға, безә // беҙгә;

в) нуль ялғаулы төшөм килеш: нәрсәмез // нәрсәмезне һ.б.

Иҫке төркиҙә сифат, алмаш һан һүҙ төркөмдәренең нығыныуы, тотороҡланыуы:

а) олуғ // оло, ағыр // ауыр;

б) пең (мең), туғыз йөз илле туҡыз;

в) бән // мән (мин), андин (унан), анлар (улар), ошбу (ошо) һ.б.

Иҫке төркиҙә ҡылымдарҙың бирелеше.

Боронғо формалары:

а) ҡылым нигеҙенә -уң/ -үң, -ғыл-гел ялғауҙары ҡушып яһалған бойороҡ формаһы: көрүң, йүреткел;

б) -маз-мәз ялғаулы киләсәк заман ҡылымдың юҡлыҡ формаһы: ҡарамаз, килмәз;

в) -ғай-гәй формаһы: биргәй, улғай;

г) -мыш-меш үткән заман ялғаулы формаһы (бик йыш осрай): ҡалмыш, күммеш;

ғ) -маҡ-мәк ялғаулы ҡылымдың киң ҡулланылышлы булыуы: түләмәк, булмаҡы;

д) сифат ҡылымдың -мыш-меш, -дыҡ+ы, -дек+е, йан-йән, -ан-ән формалары: пешмеш (бешкән), ҡылдыҡи (ҡылған), терелдеке (терелгән) һ.б.;

е) -йу-йү ялғаулы хәл ҡылым: эстәйү (эҙләп);

ж) ул-, әйлә-, ҡыл- ярҙамсы ҡылымдар ҡулланыуы: сауыҡ ҡылған һ.б.

Ҡылымдың ҡыпсаҡ формаларынан:

а) -а, -ды, -ған, -ыр, -а иде, -ған иде ялғауҙары : дәфен улынған ер (күмелгән ер), ағар (ағыр);

б) хәбәр һөйкәлешендә -ычаҡ: барычаҡ (барасаҡ);

в) шарт һөйкәлешендә: -са: ачулса (асылһа);

г) хәл ҡылымда: -ыб, -ғач, -ғанчы: уғырлаб (урлап), йазыб идеек (йаҙып бирҙек);

ғ) бойороҡ һөйкәлешендә: нуль аффиксы;

д) сифат ҡылымда: -ған: чыҡарған китабымыз (сығарған);

е) уртаҡ ҡылымда: -ырға ялғауы ҡулланыла.

Шулай уҡ ярҙамсы һүҙ төркөмдәре:

бәйләүестәр: берлән-берлә-белә-илән, үчүн, сунра-суң, кезин, ғәйре һ.б.;

теркәүестәр: вә, ки, әммә, әгәр, вә һәм, мәгәр кем, чүнки һ.б.

3. Синтаксик үҙенсәлектәр.

Ябай һәм ҡушма һөйләмдәр ҡулланылышы. Уларҙа һүҙ тәртибе. Мәҫәлән: *Асыл Йурматының углaнлары Тухал Шәғали бинең оруғы күб үчүн, барча халайыклар би дәйеб әйтәләр* (Юрматы ырыуы шәжәрәһенән).

Ғәрәп-фарсы һәм төрки изафеттары: ғүмере мөддәте-мөддәте ғүмере һ.б.

Эйәрсән һөйләмдәрҙең баш һөйләмгә ки, ким, зирә ки теркәүестәре ярҙамында эйәреүе. Хәл ҡылымдың -ыб формаһындағы эйәрсән һөйләмдәр.

Телмәр төрҙәре: монологик, тура телмәр үҙенсәлектәре.

4. Лексик-семантик үҙенсәлектәр.

Иҫке төркиҙең лексикаһы, уның төрлө ҡатламдарҙан ойошоуы. Боронғо һәм яңы һүҙҙәрҙең йәнәшә ҡулланылышы: чуҡ-күб, ҡары-ҡарт һ.б.

Килеп сығышы буйынса һүҙҙәргә анализ: дөйөм төрки, ориентализмдар (көнсығыш сығанаҡлы), урыҫ теленән үҙләштереүҙәр.

Диалект һүҙҙәре: ауырҙыҡ, ҡаҙаннаш һ.б. Халыҡ ижадына һәм йәнле һөйләү телмәренә хас һүҙҙәр ҡулланылышы.

5. Стилистик үҙенсәлектәр.

Һүҙҙең стилистик ҡатламы һәм ҡулланылышы.

Основная литература:

1. Арсланова М.С. История башкирского языка: Учебное пособие. - Стерлитамак: РИО СФ БГУ, 2015. (25 шт.)

2. История башкирского литературного языка / Башҡорт әҙәби теленең тарихы/ Ишбирҙин Э.Ф., Халиҡова Р.Х., Ғәләүетдинов И.Ғ. – Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1993. (53 шт.)

Дополнительная литература:

1. Ахмеров К.З. Из истории изучения башкирского письма / Әхмәров Ҡ.З. Башҡорт яҙыуы тарихынан. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 1972. (12 шт.)
2. Галяутдинов И.Г. Два века башкирского литературного языка. – Уфа: Гилем, 2000. (26 шт.)
3. Хусаинова Л.М. Башкирское письмо. Монография. – Стерлитамак: СФ БашГУ, 2012. (5 шт.)

6. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины (модуля)

6.1. Перечень учебной литературы, необходимой для освоения дисциплины (модуля)

Основная учебная литература:

1. Арсланова М.С. История башкирского языка: Учебное пособие. - Стерлитамак: РИО СФ БГУ, 2015. (25 шт.)
2. История башкирского литературного языка / Башҡорт әҙәби теленең тарихы/ Ишбирҙин Э.Ф., Халиҡова Р.Х., Ғәләүетдинов И.Ғ. – Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1993. (53 шт.)

Дополнительная учебная литература:

1. Галяутдинов И.Г. Два века башкирского литературного языка. – Уфа: Гилем, 2000. (26 шт.)

2. Ахмеров К.З. Из истории изучения башкирского письма / Әхмәров Ҡ.З. Башҡорт яҙыуы тарихынан. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 1972. (12 шт.)

3. Хусаинова Л.М. Башкирское письмо. Монография. – Стерлитамак: СФ БашГУ, 2012. (5 шт.)

6.2. Перечень электронных библиотечных систем, современных профессиональных баз данных и информационных справочных систем

№ п/п	Наименование документа с указанием реквизитов
1	Договор на доступ к ЭБС ZNANIUM.COM между БашГУ в лице директора СФ БашГУ и ООО «Знаниум»№ 3/22-эбс от 05.07.2022
2	Договор на доступ к ЭБС «ЭБС ЮРАЙТ» (полная коллекция) между БашГУ в лице директора СФ БашГУ и ООО «Электронное издательство ЮРАЙТ» № 1/22-эбс от 04.03.2022
3	Договор на доступ к ЭБС «Университетская библиотека онлайн» между БашГУ и «Нексмедиа» № 223-950 от 05.09.2022
4	Договор на доступ к ЭБС «Лань» между БашГУ и издательством «Лань» № 223-948 от 05.09.2022
5	Договор на доступ к ЭБС «Лань» между БашГУ и издательством «Лань» № 223-949 от 05.09.2022
6	Соглашение о сотрудничестве между БашГу и издательством «Лань» № 5 от 05.09.2022
7	ЭБС «ЭБ БашГУ», бессрочный договор между БашГУ и ООО «Открытые библиотечные системы» № 095 от 01.09.2014 г.
8	Договор на БД диссертаций между БашГУ и РГБ № 223-796 от 27.07.2022
9	Договор о подключении к НЭБ и о предоставлении доступа к объектам НЭБ между БашГУ в лице директора СФ БашГУ с ФГБУ «РГБ» № 101/НЭБ/1438-П от 11.06.2019
10	Договор на доступ к ЭБС «ЭБС ЮРАЙТ» (полная коллекция) между УУНиТ в лице директора СФ УУНиТ и ООО «Электронное издательство ЮРАЙТ» № 1/23-эбс от 03.03.2023

Перечень ресурсов информационно-телекоммуникационной сети «Интернет» (далее - сеть «Интернет»)

№ п/п	Адрес (URL)	Описание страницы

1	http://баш.башкирская-энциклопедия.рф/index.php/component/content/article/8-statya/1915-bash-ort-bi-te	История башкирского языка
2	http://bash.addnt.ru/eӡebi-telden-shishmehe-taӡamy/	Публикации об истории башкирского языка

6.3. Перечень лицензионного и свободно распространяемого программного обеспечения, в том числе отечественного производства

Наименование программного обеспечения
Office 365 А1 для студентов 1.Project for Office 2.Common Data Service 3.Education Analytics 4.Microsoft Kaizala Pro 5.Whiteboard 6.Office Mobile Apps for Office 365 7.To-Do 8.Azure Active Directory Basic for EDU 9.School Data Sync 10.Microsoft Stream for O365 E3 SKU 11.Microsoft Teams 12.Microsoft StaffHub 13.Power Automate for Office 365 14.Power Apps for Office 365 15.Azure Rights Management 16.Microsoft Forms 17.Microsoft Planner 18.Sway 19.Yammer for Academic 20.Office for the web (Education) 21.Skype for Business Online 22.SharePoint for EDU Exchange Online
Office Standart 2007 Russian OpenLicensePack NoLevel Acdmc 200 / ООО «Общество информационных технологий». Государственный контракт №13 от 06.05.2009

7. Материально-техническая база, необходимая для осуществления образовательного процесса по дисциплине (модулю)

Тип учебной аудитории	**Оснащенность учебной аудитории**
Учебная аудитория для проведения занятий лекционного типа. Учебная аудитория для проведения занятий семинарского типа. Учебная аудитория групповых индивидуальных консультаций. Учебная аудитория текущего контроля и промежуточной аттестации	Учебная мебель, доска, мультимедиа-проектор, экран настенный, учебно-наглядные пособия
Читальный зал: помещение для самостоятельной работы	Учебная мебель, учебно-наглядные пособия, компьютеры с доступом к сети «Интернет» и ЭИОС Филиала
Компьютерный кабинет. Учебная аудитория для курсового проектирования. Учебная аудитория для проведения занятий семинарского типа. Учебная аудитория групповых индивидуальных консультаций. Учебная аудитория текущего контроля и промежуточной аттестации	Учебная мебель, доска, персональный компьютер с доступом к сети Интернет